

Proč panuje v Bosně a Hercegovině jazykový babylon?

Pokud se běžného Čecha zeptáme, jaký spisovný jazyk se používá na území Česka, nejspíš se na nás chvíli tázavě zahledí v očekávání nějakého chytáku, načež s vysokou mírou jistoty odpoví: „No přece čeština, ne?“ Pokud bychom ale stejnou otázku položili náhodnému občanu Bosny a Hercegoviny (BaH) odpověď by zdaleka nebyla tak prostá.

V balkánské zemi se třemi konstitutivními národy (Bosňáci, kteří se hlásí k islámskému kulturně-náboženskému okruhu, Srby většinou se hlásícími k pravoslavnému křesťanství a převážně římskokatolickými Chorvaty) by se reakce zřejmě lišila v závislosti na osobě, místě i časové okolnosti: ještě v roce 1989 by asi každý odpověděl: srbochorvatština. Už pět let poté bychom se ale dočkali pravděpodobně více možných odpovědí. Část populace by ještě stála za srbochorvatštinou, část by ale už tvrdila, že jsou to bosensština, srbština a chorvatština a našly by se i další názory. Člověk zvyklý na průhlednost české situace bude z této palety odpovědí po právu poněkud zaskočený...

Dnešní jazyková situace je výsledkem složitých historických, etnokulturních, konfesijních a národně-integračních procesů, pojďme ale raději k novější historii. V období občanské války v BaH (1992–95) a vyhraněných nacionalismů na všech třech stranách bosenští Srbové i bosenští Chorvaté následovali v jazykové politice svá národní centra Záhřeb, resp. Bělehrad. Začali tak svůj jazyk označovat národním jménem jako chorvatský, resp. srbský.

Bosenští Muslimové, kteří v té době dovršili zformování vlastní národní identity pod staronovým jménem Bosňáci, se rozhodli následovat příkladu Srbů a Chorvatů a srbochorvatštinu, kterou hovoří, označili za jazyk bosenský. Od roku 2002 je na celém území BaH ústavně zaručena rovnoprávnost všech tří jazyků konstitutivních národů i obou písem (latinky i cyrilice – tou pší jen Srbové).

Kafa, kava i kahva

Nářeční báze spisovné bosensštiny je stejná jako u srbštiny a chorvatštiny, mluvnický plán jakbysmet. Odlišnosti hledají promotéři bosensštiny především v lexikální a fonetické rovině, kde se proti srbštině i chorvatštině snaží vymezit důrazem na vyšší frekvenci výrazů orientálního původu, které jsou do bosenského jazyka často uměle vraceny, a s tím souvisící vyšší frekvencí fonémů /h/ a /f/ (např. oproti srbskému *kafa*, resp. chorvatskému *kava* „káva“ do svého standardu vrátili turecký tvar *kahva*).

Původní idea byla, aby termín *bosenský* zahrnoval jazyk všech obyvatel Bosny a Hercegoviny, bez ohledu na národní příslušnost. Tato myšlenka byla ale již v samém zárodku odsouzena k neúspěchu. V době vypjatých nacionalismů na všech stranách bylo nemyslitelné, aby se chorvatští a srbští obyvatelé Bosny a Hercegoviny zřekli svého chorvatského, resp. srbského jazyka a z jejich pohledu zcela bezdůvodně přijali „bosensštinu“, kterou prosazovala především muslimská část obyvatel, Bosňáci. Název tak zůstal v podstatě jen pro označení jazykového standardu Bosňáků.

Bosenský nebo bosňácký?

S tím úzce souvisí i problém jména jazyka – jestliže termín *bosenský* je odvozen od toponyma *Bosna*, jeho sémantika zahrnuje celé území BaH, ale jelikož jím hovoří jen část bh. populace, měl by tomu odpovídat i název jazyka – tedy *bosňácký*, odvozeno od etnonyma *Bosňák*. Sami Bosňáci jednoznačně preferují první možnost, dokládají to mj. i názvy jejich současných jazykovědných příruček. Srbové a Chorvaté se naopak svorně přiklání k pojmenování *bosňácký*, neboť za propagací atributu *bosenský* vidí nežádoucí nárokování si jazyka všech obyvatel BaH, tedy všech Bosňanů bez ohledu na národnost.

Složitě rozlišování

Specifikace bosenské spisovné normy je v každém případě obtížná – neorientální jazykové prvky jsou většinou shodné se srbskými, méně s chorvatskými nebo jsou společné oběma (všem třem) jazykům. Sami Bosňáci přitom s ohledem na území, kde žijí, hovoří někde spíše

Text viz <http://www.veda.muni.cz/vite/3809-proc-panuje-v-bosne-a-hercegovine-jazykovy-babylon?#.Uo02gyfYQgo>

„chorvatsky“, jinde spíše „srbsky“ a nejednoznačnost jazykových hranic platí i pro ostatní národy BaH – mluva obyvatel určitých lokalit vykazuje jisté charakteristické znaky bez ohledu na národní příslušnost mluvčích, sociolingvisté už dříve zaznamenali fakt, že např. idiolekt Srba a Bosňáka z určité čtvrti Sarajeva vykazuje výrazně více shodných prvků než idiolekt téhož Srba porovnaný s mluvou Srba dejme tomu z Kragujevce. Bosňák však bude tvrdit, že mluví bosensky, a oba Srbové budou tvrdit, že mluví srbsky. Pokusem o nalezení určitého konsenzu je snaha označovat jazyk v BaH trojčlenným názvem *bosenský, chorvatský, srbský*, zkráceně *B/H/S jazyk*, který by tak funkčně nahradil společensky a politicky nepřijatelnou srbochorvatštinu, vykazoval přitom všechny její přednosti a zároveň odpovídal nacionálním požadavkům všech zainteresovaných národních společenství. Zda je toto řešení životaschopné, ale ukáže až budoucnost.

29. 7. 2013, Pavel Krejčí